"опозицію" (або в "жопозицію", як інколи тендітніше, делікатніше говориться в тексті), й Стовполазенко з "розбійницькими очима і мавпячими щоками", який "накрав мільонів і по панамському паспорту – в Гамерику! А там його – хвать! І в тюрягу. За відмивання брудних грошей" [7, 95], і Головстовп – тобто головний ідеолог, "олігарх об'єднаний", який поштиво й старанно "розвинув бурхливу діяльність" у річищі тотального "стовпо-творіння". Як відзначив літературознавець Я.Голобородько: "Реалії цього твору не просто залишаються з нами – вони в нас, у нашому єстві, в нашій ментальності, свідомості, історії. Його політперсонажі чи, радше, політактори продовжують бути навколо нас і або прямо керують, або підкеровують нами" [8, 182].

Отже, у творах П.Загребельного кінця XX – початку XXI століття простежується тенденція до моделювання історії з морально-психологічних позицій, до глибоких процесів внутрішнього, духовного життя людини, до послаблення фабульності, до просторової обмеженості, до монтажності, мозаїчності композиції. Елементи історичної дійсності використовуються з метою аналізу сучасного, з проекцією на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іваничук Р. Література повинна звучати, як великодній дзвін, а не тхнути вбиральнею [Електронний ресурс] / Р.Іваничук // City Life. – 2005. – Жовтень. – № 8 (15).
2. Загребельний П. Брухт – Роман; Гола душа – Повість / П.Загребельний. – Харків: Фоліо, 2003. – 399 с.
3. Слабошпицький М. За гамбурзьким рахунком: Читацькі маргіналії та варіації на тему Павла Загребельного / М.Слабошпицький. – К.: Ярославів Вал, 2004. – 222 с.
4. Родик Костянтин Потренуватися на стільці [Електронний ресурс] / К.Родик // Книжник-REVIEW. – 2009. – 8 квітня.
5. Шпиталь А. Scripta Manet (До 85-річчя Павла Загребельного) [Електронний ресурс] / Анатолій Шпиталь // Слово просвіти. – 2009. – Четвер, 20 серпня.
6. Інтернет-магазин "FOLIO". – Режим доступу: http://www.bookpost.com.ua
7. Загребельний П. Стовпо-творіння; Кавтаклізма / П.Загребельний. – Харків: Фоліо, 2005. – 286 с.
8. Голобородько Я. "The Rolling Stones" Павла Загребельного / Я.Голобородько // Березіль. – 2006. – № 7-8. – С. 179-185.

УДК 821. 161. 2 Ф-311.09

ПРОБЛЕМА ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ХУДОЖНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Р.ФЕДОРІВА

Кравченко В.О., к. філол. н., доцент, Сириця С.О., аспірант

Запорізький національний університет

Стаття присвячена дослідженню авторської концепції творчої особистості та її інтерпретації у творах Р.Федоріва на історичну тематику. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю системного вивчення проблеми творчої особистості з урахуванням творчої індивідуальності Р.Федоріва та пошуків взаємодії між художніми реаліями та біографією митця.

Ключові слова: творча особистість, митець, авторський голос, характер.

Кравченко В.А., Сирица С.А. ПРОБЛЕМА ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ Р.ФЕДОРИВА / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена исследованию авторской концепции творческой личности и ее интерпретации в произведениях Р.Федорива на историческую тематику. Актуальность исследования предопределена необходимостью системного изучения проблемы творческой личности с учетом творческой индивидуальности Р.Федорива и поисков взаимодействия между художественными реалиями и биографией художника.

Ключевые слова: творческая личность, художник, авторский голос, характер.

Kravtchenko VO., Sirica S.A. THE PROBLEM OF CREATIVE PERSONALITY IN THE LITERARY INTERPRETATION R.FEDORIV / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article is devoted research of author conception of creative personality and its interpretation in works of R.Fedoriv on a historical subject t. Research actuality is predefined the necessity of system study of problem of creative personality taking into account creative individuality of R.Fedoriv and searches of co-operation between artistic realities and biography of artist.

Key words: creative personality, artist, author voice, character.

Поставити проблему людини – це означає в той же час
поставити проблему творчості, особистості, духу й історії

М.А.Бердяєв

Творчість Р.Федоріва – це багатий матеріал для історико-літературних розвідок, теоретичних висновків та узагальнень. Це своєрідна "українська космогонія", що склала великий корпус творів на історичну тематику, наскрізь пронизаних націєохоронним мотивом. Письменник вкладав у своїх героїв почуття туги за автентичністю та підтвердженням власної національної ідентичності, ототожнюючи себе з достеменними героями української історії.

Формування естетичної свідомості письменника відбувалося в єдності з визріванням та становленням його суспільно-політичних поглядів, а вроджена національна самосвідомість митця, чітко визначені світоглядні орієнтири та життєвий досвід – визначили сприйняття ним певних історичних моментів.

Твори Р.Федоріва – глибоко філософські. У них закодована проблема творчої особистості, що, незважаючи на універсальну цінність для багатьох наук, дотепер не була предметом окремого дослідження в літературознавстві. Вона належить до того розряду проблем, які, за Ю.Степановим, "вирують над словами", тобто частіше вживаються не експліцитно, а асоціативно.

Людська пам'ять зберігає й проносить через віки лише ті соціально-духовні цінності, що визначають ментальність народу. Серед них такий феномен як творчість і творча особистість, у яких закладена життєстверджуюча та орієнтована на майбутнє енергія.

Романістика Р.Федоріва привертала увагу багатьох літературознавців: М.Ільницького, О.Єременко, В.Качкана, В.Кравченко, В.Марка, Т.Салиги, О.Проценко, О.Усманової та ін. Вони зосереджували свою увагу передусім на проблематиці творів, інтерпретації окремих образів, художньо-стильових особливостях тощо. Так, В.Кравченко у статті "Специфіка художнього моделювання образу митця у романі Р.Федоріва "Пустеля без броду" [1] дослідила авторську концепцію творення образу митця, розглянувши ознаки національної ідентичності, втілені в історико-психологічному романі-відповіді.

О.Єременко, досліджуючи семантичну множинність трактування образу вчителя в романі "Єрусалим на горах", розглянула особливості характеротворення образу Северина Гайдаша, який "уособлює вимогливість і доброту, порядність і гуманність, розум і справедливість" [2, 85].

Однак на сьогодні в літературознавстві постала необхідність системного вивчення проблеми творчої особистості з урахуванням творчої індивідуальності Р.Федоріва та пошуків на всіх структурно-функціональних рівнях поетики взаємодії художніх реалій та моментів із біографії митця, що інтегровані в поняття "авторський голос" як механізм, завдяки якому літературний твір постає єдиною художньою системою. Тому, автори статті мали на меті осмислити та розкрити специфіку втілення проблеми творчої особистості в художніх текстах Р.Федоріва.

Творчий процес – це єдність інтуїтивного і дискурсивного, адже творчість не можна зводити або лише до неусвідомленого явища, або тільки до дискурсивного, тобто логічного акта. Структура творчої особистості багатогранна і має різні форми вираження, специфічні елементи. Тому в цій статті досліджуватимуться основні чинники, що впливають на формування та становлення творчої особистості.

Усі суспільно-політичні процеси письменники аналізували в контексті духовності суспільства. Ці спостереження, що засвідчують їхню високу політичну та громадянську свідомість, знайшли своє відображення в художніх творах. Коли замислюєшся над феноменом особистості Р.Федоріва, котрий поєднав у собі письменника, видавця, громадського діяча, напрошується висновок, що в цьому явищі відбилася традиція нашого народу, породжена народним середовищем діячів такого типу. Р.Федорів, без сумніву, є продовженням цієї традиції. З дитинства добре обізнаний із галицькою періодикою та книжковими виданнями, особливо міжвоєнних років, у яких відбилася боротьба за українську державу, він прагнув цю традицію відновити і збагатити. Так було відроджено часопис "Літопис Червоної калини", що згодом видозмінився у "Скрипторій історичної прози", вийшла ціла бібліотека романів, повістей, оповідань, із яких постала правдива картина українського далекого минулого і сучасного.

Роман "Отчий світильник", задуманий ще в Івано-Франківську, а виданий у 1976 році, висунув ім'я Р.Федоріва в число найкращих українських прозаїків, а згодом цю репутацію підтвердила трилогія, що складається з романів "Кам'яне Поле", "Жорна", "Ворожба людська", та історико-філософський роман "Єрусалим на горах", удостоєний Державної премії ім. Т.Шевченка.

Але дорога письменника не стелилася гладко. Різку критику чиновників від літератури викликала повість "Турецький міст" про період Руїни в українській історії XVII століття – трагедію України, яку вона переживала після Переяславської угоди. Мотивація звична: "забагато зрадників", "ідеалізація козацтва".

Р.Кудлик писав: "Митець і влада – це проблема, яку письменник освоював, досліджував й досі не перестає осягати у своїй творчості. Та потужно ця тема прозвучала в "Отчому світильнику"... В романі панує точність хронології, вірність фактажу [3, 4].

М.Слабошпицький зауважував, що письменникові вдалося-таки вирватися з лабет набридлого всім стереотипу завдяки поліваріантності людських характерів, виразній пульсації в його романах "вічних" морально-етичних питань, головними носіями яких є Ян, син Чагрів, який плете павутиння лестощів, і його духовний антипод – Іван Русин, носій справді народної культури й етики. Саме з цими образами пов’язана філософічність роману [4, 289].

Звісно, Р.Федорів десь помилявся, десь перебільшував, виконуючи конкретні замовлення редакцій, у яких працював. "Змушений був писати не тільки про історичних діячів-патріотів України, але й про тогочасних керівників… Коли ж з'явилась можливість вільно творити, він, відійшовши від безпосередньої політичної праці, увесь поринув у бездонний океан творчості. Крім величезної літературно-організаторської діяльності, пов'язаної із відновленням функціонування видавництва "Червона Калина", він був прикований до письменницького столу [5, 47].

Сам Р.Федорів писав: "Літературна Україна" в особі одного одесита рознесла мій "Жбан вина" за патріархальність, химерність… "Отчий світильник" лаяли за те, що автор посмів розповісти також про руйнування Андрієм Боголюбським Києва… З усіх сил вправлялися дехто з тих, що виступали на III з’їзді українських письменників, навколо моїх повістей "Турецький міст" та "Знак кіммерійця". Сам товариш академік Шамота в журналі "Комуніст України" давав мені за ці твори "бобу", і я з дня на день очікував, що після його публікації мене знімуть з роботи. Та, слава Богу, пронесло… [6, 34]. "Думаю, що жодного письменника, який більш-менш успішно клав свою борозну на кам’яному полі української радянської літератури, ніколи не обминали стріли. Часом дуже отруйні й смертельні" [6, 33].

Отже, Р.Федорів приходив до розуміння історичної пам’яті через її актуалізацію у письмі – через книжність, яка в його творчості набула світоглядного статусу і найпромовистіше відображається в масках книжників, літописців, ченців, які студіюють книжну мудрість. В "Отчому світильнику" такими персонажами є печатник Остафій, співець Іван Русин, вчитель Клим Добротвор, у романі "Чудо святого Георгія о Зміє" – Клим`ята Тисьменчан, у романі "Пустеля без броду" – Йосип Зорій.

Прив’язаний до реальних географічних об’єктів художній простір і співвіднесений з історичними реаліями художній час епіки Р.Федоріва конструюють образ українського світу – територіально окреслений (як правило, це Галичина), але в часовому плані – необмежений. Знайдеться небагато таких письменників як Р.Федорів, у яких так органічно переплітались би, сходилися воєдино історія і сучасність. Його завжди захоплювали генетичні витоки, історичні корені явищ сучасного йому життя.

Проте за історико-географічною локальністю відкриваються глибинні структури, що сприяють універсалізації зображуваного. Саме вони у сфокусованому вигляді виражають суб’єктивний момент, привнесений автором, і саме в цій площині виявляється світоглядно-емоційна спорідненість між оповідачем і центральним персонажем.

Письменник зізнавався: "…Я любив, переживав болі, трагедії, злети і падіння не лише, так би мовити, своїх позитивних героїв; я вболівав серцем, сивів на очах, лютував і плакав також над судьбами тих людей їз моїх творів, які повзали по землі зміями і своєю трутизною засмерджували світ і людські душі" [6, 6]. Що ж стосується самого процесу написання творів, то "до сердеги-прозаїка теж мусить зчаста навідуватися Муза, яка має аж троє імен – Натхнення, Праця і Терпеливість… Всі три складові прозової Музи важливі, бо, наприклад, без систематичної, часом виснажливої й упертої праці, без терпіння, яке триває в часі роками, не може бути й мови про якісь творчі здобутки" [6, 6-7].

Ця своєрідна творча формула успіху стала лейтмотивом при творенні образу письменника-патріота Йосипа Зорія (роман "Повість без броду"), який сповідує високі життєві принципи та говорить правду про українську історію. Зорій прагнув дослідити людські душі, "їхні блуди і гріхи". Його "…кожне слово було ваговите", він зазирав у "такі глибини людської душі, в небеса людські й трясовини", боячись, "щоб процес творіння не спіткнувся, щоб хвиля не застряла поміж корінням" [6, 40].

Письменник "прирік себе на пошук справедливості". Він проводив паралель між правдою чотирнадцятого і двадцятого століть, часами, коли в черговий раз була втрачена держава. Йосип Зорій вважав, що "говорити правду… ні в якому разі не означає оббріхування чи очорнення: пізнання правди – суть наука сучасникам, нам усім" [6, 219].

На нашу думку, автор суголосний Зорієві, бо після виснажливих днів писання, письменник, з виглядом волоцюги (неголений, патлатий), йому здавався апостолом, який прибився з пустелі. Автор змалював Зорія людиною безкомпромісною. Він не міг втримати себе біля друзів, але завжди множив ворогів.

Так, у відповідь на критику літератору та зауваження йому в тому, що "в літературу приходять, немов у святиню, з чистим талантом" [6, 211], той помстився письменникові, його помста виявилася найвигадливішою. Вихваляючись цим, служака нової влади не розумів, що сам він "служив тільки сліпим знаряддям у руках тих, які в себе вдома залюбки винищили майже всіх письменників" [6, 217].

"Вбивця Зорія намагається підпалити повість, та запальничка з журналом випали з рук. Символічне закінчення роману – це і відхід у минуле всієї армії "борців" з тими, хто воскрешав правдиву історію народу, і відродження імен письменників, у творах яких осуд прадідівських давніх та сьогочасних гріхів став попередженням нащадкам" [2, 223].

"У роздуми Йосипа Зорія автор вніс думку про справжнє щастя літератора: бути потрібним усім, а не лише обраним, бо вже природою закладено в ньому вміння нести людям світло – розказувати правду, бо ж наречений ім'ям Зорій, "з оріїв", закорінений у землю, "свій" – такий же, як і вони, і добре знає їх життя, наділений Божим даром просвітлювати темні душі, навіть вночі світити. Отож, подвійна символічна значущість імені головного персонажа твору відображає приховано-прозору сутність автора. Характери у творі змикаються із символами" [2, 222]. Отже, в контексті прози Р.Федоріва ім'я персонажа стає своєрідним номінативним кодом.

Загалом не схильний до самопрезентації, суб'єкт мовлення набуває виразної біографічної та психологічної окресленості, утворюючи при цьому біографічно-психологічну паралель до постаті центрального персонажа.

Отож, авторський голос не завжди реалізує весь потенціал своєї поінформованості і, здійснюючи психологічний аналіз, передусім прагне вербалізувати свідомість центрального персонажа. Припускаємо, що оповідач може до певної міри асоціювати його з власним "я". На рівнях просторово-часового моделювання і словесної презентації психологічної сфери схильність до подібного ототожнення реалізується як спорідненість світоглядно-емоційних домінант оповідача і центрального персонажа.

У психоаналітичному ракурсі історія сприймається як сфера несвідомого, що приховує в собі травматичні моменти. Переповідання такої історії є, так би мовити, драматичною акцією. Занурення в жах перед історією, отримання "культурного шоку" – це своєрідне заглиблення, що спочатку здійснює письменник, а за ним у процесі сприйняття історичного твору й сам читач.

У художній інтерпретації Р.Федоріва творча особистість постає як всезагальне явище. Осмислення та реалізація цього процесу були першочерговими завданнями письменника та інтегрувалося шляхом розуміння ним генетичної передачі духовності й зв'язку з ментальністю нації.

Однак подальший розвиток цієї теми неможливий без усвідомлення федорівської концепції характеротворення в контексті всього творчого масиву письменника та української історичної прози. Це, зокрема, стосується амбівалентності у ставленні до власного внутрішнього світу, адже талант одночасно може бути і духовною радістю, і важким тягарем, а також основних компонентів творчої особистості, характерних для виявлення суті таланту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко В.О. Специфіка художнього моделювання образу митця у романі Р.Федоріва "Пустеля без броду" / В.О.Кравченко // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць. – Вип. 29 / редкол.: Г.Ф.Семенюк (гол. ред.), А.В.Козлов (відп. ред.) та ін. – Ч. 2. – К.: Твім інтер, 2010. – С. 216-225.
2. Єременко О.Р. Семантична множинність трактування образу вчителя в романі "Єрусалим на горах" Р.Федоріва / О.Р.Єременко // Вісник Запорізького національного університету : Зб. наук. ст.: Педагогічні науки. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – № 1. – С. 84-88.
3. Кудлик Р. Карби утвердження / Роман Кудлик // Літературна Україна. – 2000. – 14 грудня. – С. 4.
4. Слабошпицький М.Ф. Літературні профілі: Літературно-критичні нариси / М.Ф.Слабошпицький – К.: Радянський письменник, 1984. – 310 с.
5. Здоровега В. Свій плуг, своя борозна / В.Здоровега // Пам'ять століть. – 2004. – № 3-4. – С. 46-49.
6. Федорів Р.М. Лисиці брешуть на щити. Роман та повісті / Федорів Р.М. – Львів: Червона калина, 1997. – 362 с.